

EI BLØT TIL ER
PETER GARDE

Jura i operaens verden

JURIST- OG ØKONOMFORBUNDETS FORLAG

Jura i operaens verden

Peter Garde

Jura i operaens verden

Jurist- og Økonomforbundets Forlag
2015

Peter Garde
Jura i operaens verden

1. udgave, 1. oplag

© 2015 by Jurist- og Økonomforbundets Forlag

Alle rettigheder forbeholdes.
Mekanisk, elektronisk, fotografisk eller anden gengivelse af
eller kopiering fra denne bog eller dele heraf
er ifølge gældende dansk lov om ophavsret ikke tilladt
uden forlagets skriftlige samtykke eller aftale med Copy-Dan.

Omslagsfoto: Ole Haupt/Det Kongelige Teater
Omslag: Bo Helsted
Tryk: Ecograf, Højbjerg

Printed in Denmark 2015

ISBN 978-87-574-3287-9
E-bog ISBN 978-87-574-9859-2

Udgivet med støtte fra

dreyersfonc

Jurist- og Økonomforbundets Forlag
Gothersgade 137
1123 København K

Telefon: 39 13 55 00
Telefax: 39 13 55 55
e-mail: forlag@djoef.dk
www.djoef-forlag.dk

Indholdsfortegnelse

Forord	11
Indledning	13
Mandstugten frem for alt	17
Antonio Vivaldi: Tito Manlio. 1719	
Landevejsrøvernes korsfarermarch	25
John Gay (arr. og tekst): The Beggar's Opera. 1728	
Kurt Weill: Die Dreigroschenoper. 1928	
Auch kleine Dinge können uns entzücken	36
Christoph Willibald Gluck: Le Cadi dupé (Der betrogene Cadi). 1761	
Notarer på udgående forretning	43
Joseph Haydn: L'infedeltà delusa. 1773	
Giovanni Paisiello: Barberen i Sevilla. 1782	
Gioacchino Rossini: Barberen i Sevilla. 1816	
Vincenzo Bellini: La Sonnambula. 1831	
Le droit du seigneur og andre godsherrelige rettigheder	52
Wolfgang Amadeus Mozart: Figaros Bryllup. 1786	
Da Don Juan blev meldt til politiet	70
Wolfgang Amadeus Mozart: Don Juan. 1787	
Falske notarer og ugyldige giftermål	75
Wolfgang Amadeus Mozart: Così fan tutte. 1790	
Stefano Pavesi: Ser Marcantonio. 1810	
Gaetano Donizetti: Don Pasquale. 1843	
Es sucht der Bruder seine Brüder	84
Ludwig van Beethoven: Fidelio. 1805 (1814)	

Indholdsfortegnelse

Herr Advokaten, Herr snue Krabaten	94
Christoph Ernst Friedrich Weyse: Sovedrikken. 1809 Et Eventyr i Rosenborg Have. 1827	
Triumfator i retten, udpebet på teatret	104
Friedrich Kuhlau: Trylleharpen. 1817	
Et i sidste øjeblik afværget justitsmord	111
Gioacchino Rossini: Den tyvagtige Skade. 1817	
Fredsdommeren og genfærdet	121
François-Adrien Boieldieu: Den hvide Dame. 1825	
Giudici! ad Anna!	130
Gaetano Donizetti: Anna Bolena. 1830	
Viscontislægtens sidste forbrydelse	137
Vincenzo Bellini: Beatrice di Tenda. 1833	
La voilà!	144
Jacques Fromental Halévy: Jødinden. 1835	
Silenzio ... Mistero	151
Gaetano Donizetti: Marino Faliero. 1835 Giuseppe Verdi: I due Foscari. 1844	
Kann er's aushalten, so ist er Deutscher!	162
Richard Wagner: Das Liebesverbot. 1836	
O sancta justitia!	169
Albert Lortzing: Czar und Zimmermann, oder Die zwei Peter. 1837	
Gott allein soll jetzt in dieser Sache entscheiden!	176
Richard Wagner: Lohengrin. 1850	
Salamaleikum!	186
Peter Cornelius: Der Barbier von Bagdad. 1858	

Bøhmen i middelalderen og i folkelivet	193
Bedřich Smetana: Brandenburgerne i Bøhmen. 1866	
Den solgte Brud. 1866	
Dalibor. 1868	
Tais-toi, prêtre!	203
Giuseppe Verdi: Don Carlos. 1867	
I fængslet for intolerante ægtemænd	214
Jacques Offenbach: La Périchole. 1868 (1874)	
Der durch Verträge ich Herr, den Verträgen bin ich nun Knecht	224
Richard Wagner: Nibelungens Ring. 1869, 1870, 1876	
E si chiaman ministri del ciel!	234
Giuseppe Verdi: Aida. 1871	
Kvinder som dommere	243
Bedřich Smetana: To Enker. 1874 (1878)	
Libuše. 1881	
Mein schönes grosses Vogelhaus, es ist ganz nah von hier	249
Johann Strauss II: Flagermusen. 1874	
Karl Millöcker: Tiggerstudenten. 1882	
For now I'm a Judge! (all: And a good Judge too!)	259
Sir Arthur Sullivan: Trial by Jury. 1875	
The Sorcerer. 1877	
The Pirates of Penzance, or The Slave of Duty. 1879	
Voldtog kongen fru Ingeborg?	271
Peter Heise: Drot og Marsk. 1878	
A rather susceptible Chancellor	282
Sir Arthur Sullivan: Iolanthe, or The Peer and the Peri. 1882	
The Mikado, or The Town of Titipu. 1885	
Utopia Limited, or The Flowers of Progress. 1893	
The Grand Duke, or The Statutory Duel. 1896	

To Pusjkin-operaer	293
Peter Tjajkovskij: Mazeppa. 1884	
Nikolaj Rimskij-Korsakov: Den gyldne Hane. 1909	
Uno squarcio di vita	302
Ruggiero Leoncavallo: Bajadser. 1892	
Dommere på vildene veje, eller: Klæder skaber folk	310
Frederik Rung: Den trekantede Hat. 1894	
Hugo Wolf: Der Corregidor. 1896	
Viktor Ullmann: Der zerbrochene Krug. 1942/1996	
Tu n’as pas la parole	319
Umberto Giordano: Andrea Chenier. 1896	
E avanti a lui tremava tutta Roma	328
Giacomo Puccini: Tosca. 1900	
Tilgivelsen, den 337 år gamle sangerinde og den sårede ørn	338
Leos Janáček: Jenufa. 1904	
Sagen Makropulos. 1926	
Fra Det Døde Hus. 1930	
Kan søløjtnant Pinkerton, US Navy, straffes for bigami?	351
Giacomo Puccini: Madame Butterfly. 1904	
Saa er jeg Tamperret: Rector magnificus og Professoribus	361
Carl Nielsen: Maskarade. 1906	
Als Morgengabe!	370
Richard Strauss: Der Rosenkavalier. 1911	
Intermezzo. 1924	
Die schweigsame Frau. 1935	
Per questa bizzaria m’han cacciato all’inferno ... e così sia	382
Giacomo Puccini: Gianni Schicchi. 1918	
Ægteskab og skilsmisse à l’américaine	392
George Gershwin: Oh, Kay! 1926	
Porgy og Bess. 1935	

Den blinde og entartete overdommer	401
Erich Wolfgang Korngold: Das Wunder der Heliane. 1927	
Czarens politi set i troldspejlet	408
Dmitrij Sjostakovitj: Næsen. 1930	
Lady Macbeth fra Mtsensk. 1934	
Pengemangel som den ultimative forbrydelse	418
Kurt Weill: Aufstiege und Fall der Stadt Mahagonny. 1930	
Den iturevne og sammenklistrede ægteskabskontrakt	427
Poul Schierbeck: Fête galante. 1931	
Ego nominor Porcus. Je m'appelle Cochon	433
Arthur Honegger: Jeanne d'Arc au bûcher. 1938	
Justitia lebt in grosser Not	444
Carl Orff: Die Kluge. 1943	
Antigonae. 1949	
Eneren knust af kollektivet	451
Benjamin Britten: Peter Grimes. 1945	
Billy Budd. 1951	
Den retfærdige blandt folkeslagene og de to justitsmord	462
Gottfried von Einem: Dantons Tod. 1947	
Der Prozess. 1953	
Den bodfærdige morder	469
Heinrich Sutermeister: Raskolnikoff (Schuld und Sühne). 1948	
Eduard Artemjev: Prestuplenie i nakazanie. 2015 (?)	
Udfriet af inkquisitionens fængsel?	475
Luigi Dallapiccola: Fangen. 1950	
Ét jeg véd, som aldrig dør: Dom over hver en Død	481
Paul Dessau: Das Verhör des Lukullus / Die Verurteilung des Lukullus. 1951	

Indholdsfortegnelse

Dommeren i dansehallen	488
Cole Porter: Can-can. 1953	
De seksten karmelitters martyrium	493
Francis Poulenc: Les dialogues des carmélites. 1957	
It is a far far better thing I do than I have ever done	502
Arthur Benjamin: A Tale of Two Cities. 1957	
Når nåde går for ret	507
Hans Werner Henze: Der Prinz von Homburg. 1960	
Roo-it-too-it-too-it-too-it!	517
Sir Harrison Birtwistle: Punch and Judy. 1968	
Stephen Sondheim: Sweeney Todd, the Demon Barber of Fleet Street. 1979	
Kan Djævlen tale sandhed?	527
Krzysztof Penderecki: Djævlene fra Loudun. 1969	
Dødsstraf, et amerikansk traume	538
Jake Heggie: Dead Man Walking. 2000	
Den homoseksuelle digter i justitsens vold	544
Theodore Morrison: Oscar. 2013	
Joachim Holbek: The Rosenbergs. 2015	

Forord

Ved første øjekast kan der synes en afgrund mellem opera og jura.

Opera er jo »følelsernes laboratorium«, som det engang blev beskrevet, og jura er en eksakt videnskab, baseret på ren intellekt uden emotionel involvering.

Og så alligevel: musikken har altid haft sine strukturer, love og regler, som på samme tid holder et værk sammen og skriger på at blive udfordret, og jura er jo netop til for at strukturere menneskelige relationer, og hvor lovene konstant må fortolkes i forhold til den enkelte situation.

Spændingsfeltet mellem juraen – Pligten – og følelserne – Driften – er det urklassiske udgangspunkt for utallige dramaer siden antikkens teater. Betegnende nok tematiserer den første opera, vi stadig har overleveret, Peris *Euridice* fra ca. år 1600, netop konflikten mellem pligt og kærlighed.

Måske er det netop derfor ikke overraskende at se, i hvor mange operaer juraen spiller en afgørende rolle for handlingen. Både i skæbnets operaer som *Tosca* eller Benjamin Brittens *Billy Budd* og i komiske som *Barberen i Sevilla*, *Figaros Bryllup* eller Poul Schierbecks *Fête Galante*.

Gennem alle mine år som dirigent har jeg mødt en lang række dybt musikalske jurister og medicinere. Mange af dem har stået i svære valg, da de skulle vælge karriere: de kunne lige så godt være blevet professionelle musikere i første geled, men valgte den akademiske vej i stedet.

I mange lande findes der orkestre af jurister: Tyskland har en lang række fremragende *Juristenorchester* på både lokalt og nationalt plan, England har bl.a. *London Lawyers' Symphony Orchestra* (forkortet LLSO, en vittig hilsen til "storebror" *London Symphony Orchestra* LSO) og også i USA og Australien finder vi topmusikere bag mange juristorkestres nodepulte.

Herhjemme kan vi nævne den tidligere ombudsmand Hans Gammeltoft-Hansen, der kunne være blevet en fremragende solofløjtenist i et af landets førende orkestre, og som den dag i dag ikke kan undvære at spille.

Også Peter Garde, denne bogs forfatter, kunne lige så vel have valgt den musiske levevej. Jeg har personligt haft den store glæde at have Peter Garde som repetitør (vores fagterminologi for en pianist, der spiller til prøver på en opera) i flere sammenhænge, og jeg ved, hvilken dyb indsigt i og kærlighed til operaens verden, han bærer i sig.

Forord

Det er derfor både meget relevant og dybt underholdende at læse Peter Gardes systematiske gennemgang af alle de spidsfindige juridiske situationer, man møder i operaer. Jeg har altid moret mig over Baron Ochs forsøg på at vride ægteskabskontrakten til sin fordel i første akt af *Rosenkavaleren* - at høre, hvordan Richard Strauss beskriver de juridiske tandhjul knage af sand i maskineriet, mens notaren desperat prøver at komme ud af den klemme, han bliver sat i.

Og så er det faktisk meget oplysende at kende de faktuelle juridiske overvejelser, der ligger bag de konflikter, vi møder i operaerne. Kan Jeronimus og Herr Leonard i *Maskarade* faktisk aftale et arrangeret ægteskab mellem deres to børn? Er beviset for Figaros historie om at være hittebarn juridisk holdbart, så han ved at fremvise et modernmærke kan slippe ud af kravene i sit gældsbevis? Kan Veit Pogner i Wagners *Mestersangerne* bare love sin datter bort til den, der vinder X-faktor sangkonkurrencen?

Det er både underholdende og meget oplysende at læse Peter Gardes bog. På den måde smelter varme følelser og kølige fakta sammen - og sød musik opstår!

Michael Schönwandt

Indledning

I 2008 havde jeg fornøjelsen af at anmelde en fortrinlig artikelsamling af den førende svenske kriminalist Nils Jareborg *Inkast i straffeområdet*, som bl.a. indeholdt et inciterende essay fra 1985 *Opera och allmän rättslära*, der fremdrog de mange eksempler på juridiske elementer i de klassiske operaer, begyndende med spørgsmålet om Radamès' strafskyld i Verdis *Aida* for at røbe militære hemmeligheder til fjenden. Forfatteren henledte opmærksomheden på, at især strafferetten afgav eksempler – han har ganske ret deri, en retssag om en hærførers højforræderi udmundende i dødsstraf i form af indemuring giver anderledes dramatiske muligheder end en civilretlig tvistighed om panthavernes indbyrdes prioritetsstilling – men ikke undtagelsesfrit, således er Wagners *Nibelungens Ring* i høj grad en illustration af det gamle aftaleretlige princip, at aftaler skal holdes. En skarp analyse af Wagners store tetralogi fyldte størstedelen af essayet.

Jeg blev sulten efter mere, og tanken slog mig, at der kunne være grundlag for en bog om *Jura i operaens verden* som en søsterbog til min året forinden udkomne *Dommerens litteraturhistorie*. Det blev dog ikke til noget straks, da andre bøger og artikler kom imellem, men ideen var ikke glemt. Da jeg fyldte 75 25. maj 2013, skrev en gammel anklager, nu pensioneret politi-assessor Niels Gregers Berdiin i et lykønskingsbrev, at jeg burde skrive en bog om juristen på teatrets scene, især i operaen. Også fordi jeg netop var ved at lægge sidste hånd på en samling miniaturebiografier af samtlige danske justitsministre 1813-2013 og spekulerede på et godt emne til en ny bog og helst et emne, som gik udover Christiansborg og Justitsministeriet og krævede mere morsom støttelitteratur end Rigsdags-/Folketingstidende, greb jeg Berdiins udfordring og forelagde forlagets daværende redaktionschef Vivi Antonsen ideen. Hun accepterede den, hvad jeg er hende hjerteligt taknemlig for, og jeg gik i gang. Oprindeligt havde jeg forestillet mig en serie essays om de gængse klassiske og romantiske operaer som Mozarts *Figaros Bryllup* om herremandens ret til brudens første nat og det truende tvangsægteskab i Carl Nielsens *Maskarade*, men mere systematiske studier, bl.a. i den store engelske Penguinuide, viste mig frem for alt vejen til de mange værker også i tiden efter Puccini og Richard Strauss, hvor det store operapublikum normalt lukker af. Tre værker, det ene dansk fra i år, fremkom, medens jeg arbejdede med bogen, som derfor ikke kunne undgå at svulme.

Kriteriet for et værks medtagelse i denne bog er, at der enten er retlige spørgsmål i værkets univers eller jurister på rollelisten såsom dommere, sagsførere, herunder de i komiske operaer så hyppige notarer, ægte som falske, politibetjente, også stumme roller som i Mozarts *Don Juan*. Et værks kvalitet er ikke et bestemmende kriterium. Fra Mozart kommer bogens længste kapitel om *Figaros Bryllup* og en kortere drøftelse af *Don Juan* om hovedpersonens forhold til den borgerlige strafferet og af *Così fan tutte* om den falske notar, men ikke et ord om *Tryllefløjten*. At der begås en forbrydelse, er ikke nok, en meget stor del af de ikke-komiske operaer indeholder et drab, og tog jeg dem alle med, ville bogen blive alt for tyk. Der skal være en retsscene eller dog et retsligt efterspil. En dødsdom er nok, en likvidering uden lov og dom derimod ikke; Puccinis *Tosca* slipper med, da politichef Scarpias anvendelse af tortur nok pletter, men ikke ophæver den retlige baggrund, men ikke Verdis *Trubaduren*, da der ikke er blot en antydning af retssag inden hals-hugningen af Manrico. En stor fængselsscene berettiger til medtagelse, kulminerende med Beethovens *Fidelio*.

Et trist hul er de manglende barokoperaer, som kun er repræsenteret ved Vivaldis *Tito Manlio*. Händel er en meget stor operakomponist, men jeg har ikke i hans store produktion fundet en eneste opera med en juridisk ingrediens. Operetten er derimod godt repræsenteret, herunder med enkelte musicals. Et værk, som forbigår den stammende advokat i Johann Strauss' *Flagermussen* eller de herlige jurister hos Gilbert og Sullivan fra *Trial by Jury* og fremefter, ville være en torso.

Jeg endte med 92 værker, omkring en fjerdedel af det gængse repertoire, måske en smule mere, fordelt på 60 kapitler udover indledningen. Otte af værkerne er danske, deraf to, nemlig Heises *Drot og Marsk* og Carl Niensens *Maskarade* i det faste repertoire.

Hvis jeg kun havde samlet curiosa, ville emnet ikke have fortjent mere end en avisartikel. Det er dog min opfattelse, at opera og jura ikke er totalt fremmede for hinanden. Opera er ikke blot musik i kostumer, men drama, skildring af konflikter, og netop konflikter er karakteristiske for i hvert fald den del af rettens liv, som er centreret omkring retssalen. Juristen, som går i Det Kongelige Teater, bør derfor ikke deponere sin juridiske sjæl i garderoben, ligesom jeg også håber, at musikeren, operaelskeren vil få udvidet sin interesse for de retlige spørgsmål i operaerne ved at læse bogen.

Under tilblivelsen har jeg fået meget stor hjælp hos juristen og operakenderen, vor førende Wagnerekspert Henrik Nebelong, som har læst og kommenteret hvert kapitel og givet mangfoldige gode råd. Henimod slutningen af forløbet har jeg også fået glæden af en ekstra læser i min søstersøn Ulrik Spliid, en god baryton, som ligeledes forener juridisk ekspertise med